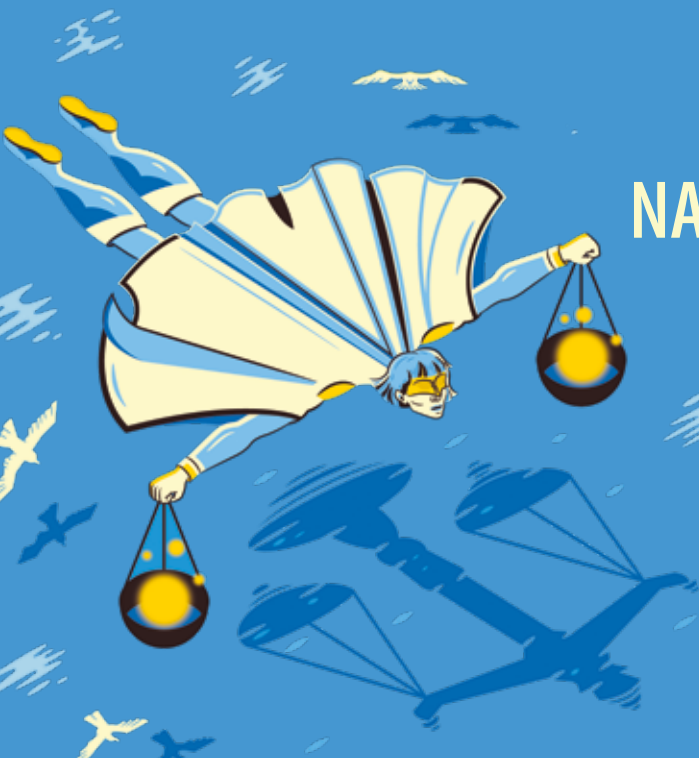

TEISINĖ VALSTYBĖ: NAUDOTOJO VADOVAS

TEISINĖ VALSTYBĖ, DEMOKRATIJA IR ŽMOGAUS TEISĖS

Teisinė valstybė, demokratija ir žmogaus teisės – trys glaudžiai susijusios ir neatsiejamos Europos Tarybos pamatinės vertybės.

- ▶ Demokratija užtikrina, kad piliečiai galėtų dalyvauti priimant svarbius valstybės sprendimus.
- ▶ Žmogaus teisės padeda apsaugoti asmenis nuo neteisėto kišimosi į jų laisves ir užtikrina žmonių orumą.
- ▶ Teisinės valstybės principu grindžiama sistema užtikrina, kad valdžios vykdymas būtų aiškiai reguliuojamas ir kontroliuojamas.

Teisinė valstybė skatina demokratiją, nustatydama valdžią turinčių asmenų atskaitomybę. Taip pat užtikrina žmogaus teisių apsaugą per nepriklausomą ir nešališką teismų sistemą bei saugo mažumas nuo daugumos piktnaudžiavimo valdžia.

Kodėl tai svarbu?

Valstybė, neturinti aiškiai nubrėžtų taisyklių, gali tapti nestabili ir pažeidžiama.

Teisinė valstybė saugo kiekvieno žmogaus pagrindines laisves – tai šiuolaikinės demokratijos pamatas.

Teisinė valstybė grindžiama penkiais pagrindiniais principais:

- ▶ **Teisėtumas.** Įstatymai taikomi visiems be išimties ir nustato valdžios galios ribas.
- ▶ **Teisinis tikrumas.** Įstatymai turi būti aiškūs, prieinami ir skaidrūs.
- ▶ **Valdžios galių ribojimas ir kontrolė.** Veikia veiksmingi kontrolės mechanizmai, padedantys užkirsti kelią savivalei.
- ▶ **Teisinė lygybė ir nediskriminavimo principas.** Įstatymai taikomi visiems vienodai, o diskriminacija yra draudžiama.
- ▶ **Teisė kreiptis į nepriklausomą ir nešališką teismą.** Kiekvienas asmuo turi galimybę ginti savo teises teisme.

Maltos menininkės Nadine Theuma iliustracijos „Lady Justice“

TEISĖTUMAS

Įstatymai taikomi visiems be išimties ir nustato valdžios galios ribas.

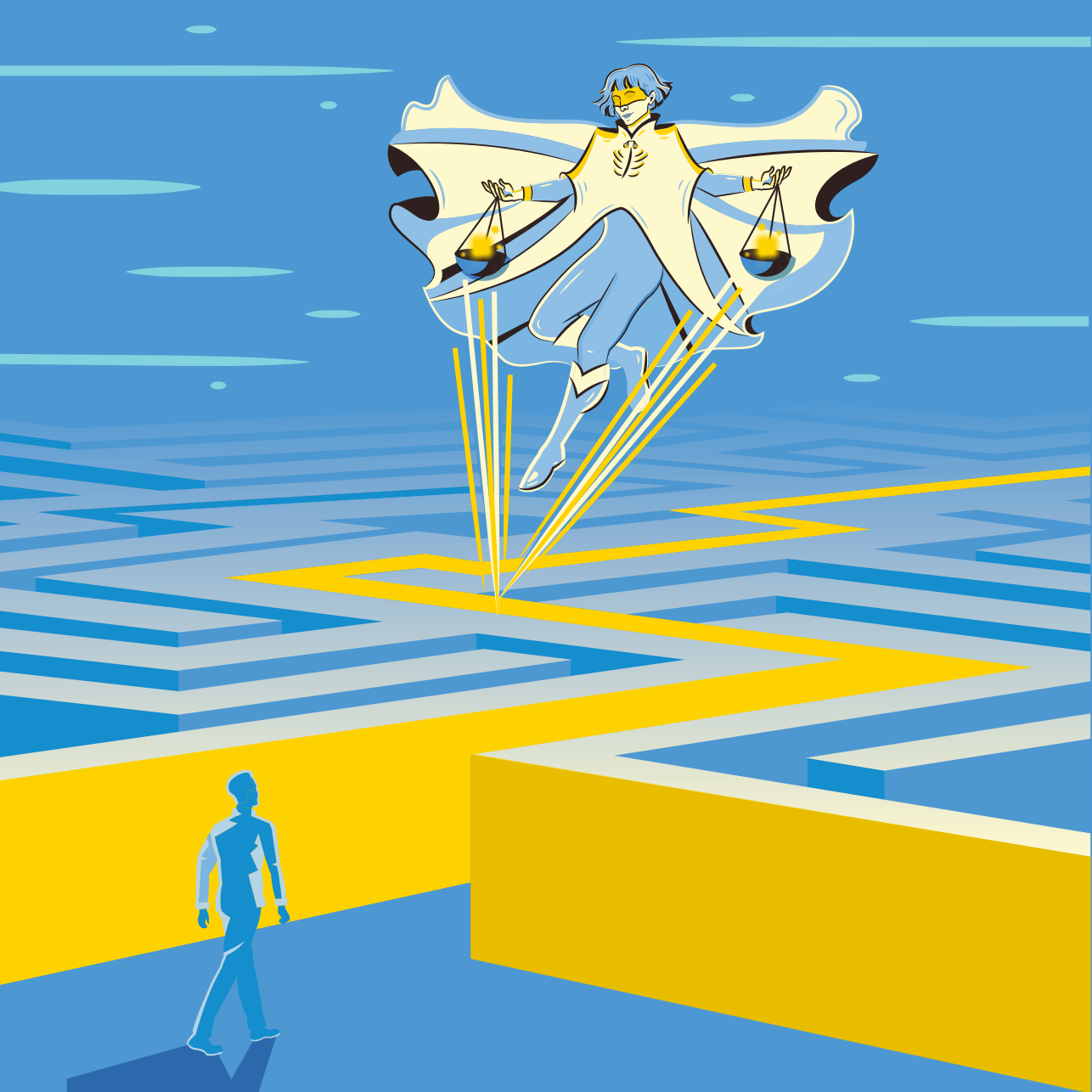
Teisinėje valstybėje valdžios institucijų ir piliečių veiksmai reglamentuojami demokratiškai priimtais teisės aktais. Vykdomoji valdžia negali naudotis suteiktomis galiomis ir primesti savo sprendimų be aiškių ribų ir veiksmingos kontrolės.

Pagrindiniai principai

- ▶ Visi sprendimai turi būti priimami laikantis įstatymų.
- ▶ Įstatymai turi būti priimami laikantis aiškaus, skaidraus ir demokratiško proceso.
- ▶ Viešųjų institucijų sprendimai turi būti peržiūrimi nepriklausomo teismo. Vyriausybė negali praplėsti savo įgaliojimų nesilaikydama Konstitucijoje nustatytos tvarkos.
- ▶ Turi būti laikomasi tarptautinių konvencijų ir sutarčių, taip pat vykdomi tarptautinių teismų priimti sprendimai.
- ▶ Įstatymai turi būti veiksmingai įgyvendinami.

Kodėl tai svarbu?

Valdžia, nesilaikydama įstatymų, gali piktnaudžiauti suteiktais įgaliojimais, o tai leistų savavališkai riboti žmonių laisves. Aiškūs įstatymai ir pagarba demokratiškai priimtoms teisės normoms yra teisingumo ir visų lygybės garantija.

TEISINIS TIKRUMAS

Įstatymai turi būti aiškūs, prieinami ir skaidrūs.

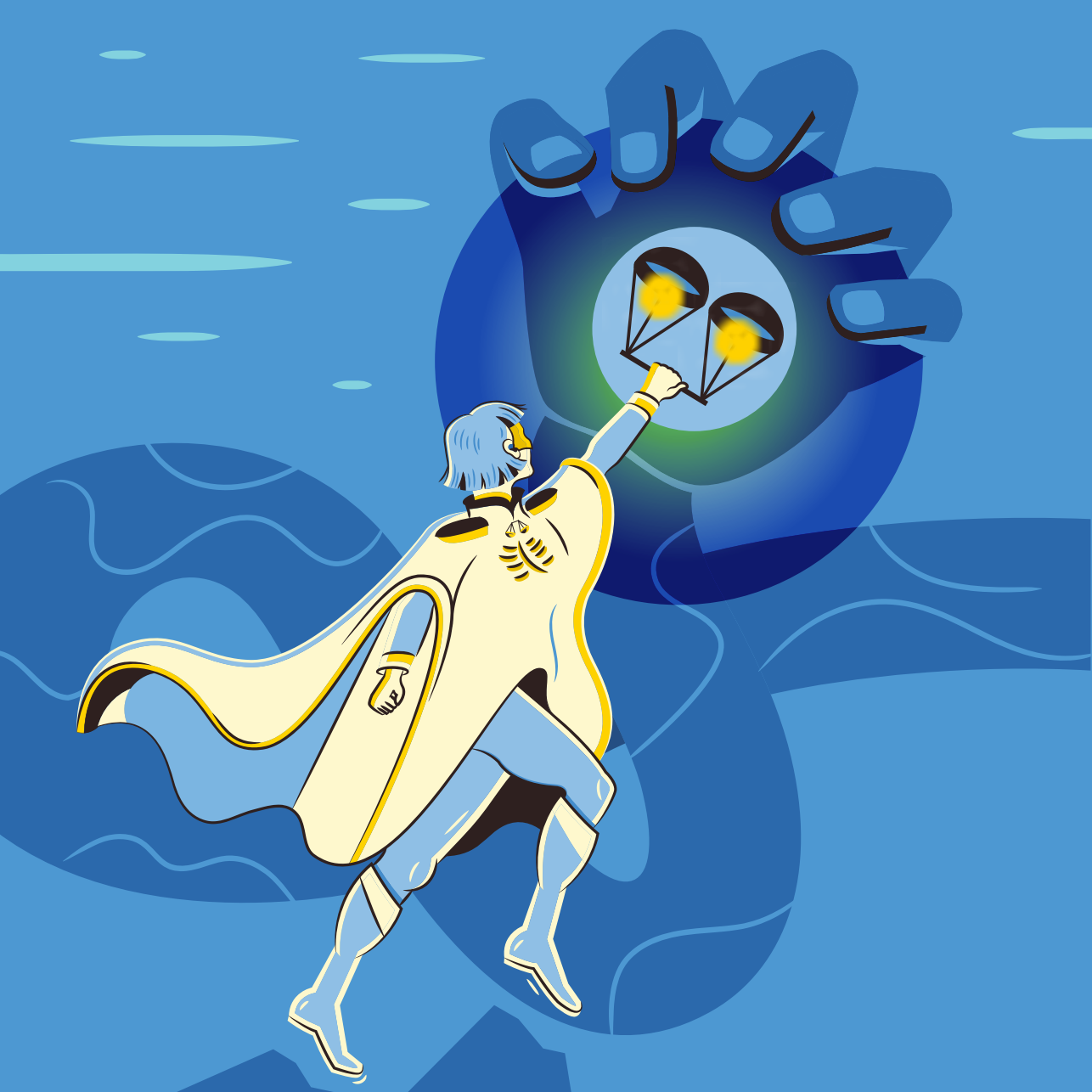
Teisinis tikrumas užtikrina, kad įstatymai būtų aiškūs, prieinami ir skaidrūs, o jų taikymas atgaline data būtų draudžiamas. Tai leidžia kiekvienam iš anksto žinoti kokios yra jo teisės ir pareigos.

Pagrindiniai principai

- ▶ Įstatymai ir teismo sprendimai turi būti aiškūs ir prieinami visiems.
- ▶ Įstatymai turi išlikti nuoseklūs ir nekeičiami netikėtai.
- ▶ Asmuo negali būti baudžiamas už veiką, kuri tuo metu nebuvo laikoma nusikaltimu ar pažeidimu.

Kodėl tai svarbu?

Kad žmonės galėtų pasitikėti sistema, jie turi žinoti savo teises ir pareigas. Neaiškūs arba dažnai kintantys įstatymai sukelia netikrumo ir nestabilumo jausmą, o žmonės tampa pažeidžiami dėl nenusipėjimų ir neaiškių pasekmių.

VALDŽIOS GALIŲ RIBOJIMAS IR KONTROLĖ

Veikia veiksmingi kontrolės mechanizmai, padedantys užkirsti kelią savivalei.

Neribota ir nekontroliuojama valdžia gali lemti neteisybę ir pavojų visuomenei. Absoliučios valdžios pavojai pasireiškia savavališkais sprendimais, korupcija bei politinėmis represijomis. Pavyzdžiui, pernelyg intensyvi stebėseną be teismo patvirtinimo ar kontrolės gali pažeisti žmogaus teises.

Pagrindiniai principai

- ▶ Valdžių atskyrimas: valdžia neturi būti sutelkta vienos institucijos rankose.
- ▶ Pareiga pagrįsti sprendimus: priimami sprendimai turi būti motyvuoti ir aiškiai paaiškinti.
- ▶ Teisminė kontrolė: visi viešieji sprendimai gali būti skundžiami nepriklausomuose ir nešališkuose teismuose.

Kodėl tai svarbu?

Be tinkamos kontrolės vyriausybė gali priimti savavališkus sprendimus, vykdyti cenzūrą savo oponentų atžvilgiu ar pažeisti žmogaus teises. Teisinė valstybė nustato apsaugos priemonės, kurios padeda užkirsti kelią tokiems piktnaudžiavimams.

TEISINĖ LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMO PRINCIPAS.

Įstatymai taikomi visiems vienodai, o diskriminacija yra draudžiama.

Teisinės valstybės principas užtikrina, kad kiekvienas asmuo turėtų vienodas įstatymų numatytas teises ir pareigas bei nebūtų diskriminuojamas.

Lygybė prieš įstatymą reiškia, kad:

- ▶ Asmenims negali būti taikoma nepagrįsta skirtinga tvarka nei pagal įstatymus, nei jų taikymo praktikoje.
- ▶ Turi būti užtikrinta apsauga nuo visų diskriminacijos formų.
- ▶ Visiems turi būti garantuotos tos pačios teisės ir pareigos.
- ▶ Kiekvienas, patiriantis diskriminaciją, turi turėti galimybę apginti savo teises.

varbiausi pasiekimai – moterų teisė balsuoti

Europoje moterims teisė balsuoti buvo suteikta gerokai vėliau, ir tai yra vienas iš istorinės diskriminacijos pavyzdžių. Suomija buvo pirmoji Europos šalis, 1906 m. suteikusi moterims balsavimo teisę. Daugumoje kitų Europos šalių ši teisė buvo įgyvendinta tik po 1918 m., o visoje Europoje tapo universali tik nuo 1984 m. Šiandien teisinė valstybė ne tik užtikrina moterų teisę balsuoti, bet ir skatina jų aktyvų dalyvavimą politiniame gyvenime be diskriminacijos.

TEISĖ KREIPTIS Į NEPRIKLAUSOMĄ IR NEŠALIŠKĄ TEISMĄ.

Kiekvienas asmuo turi galimybę ginti savo teises teisme.

Galimybė kreiptis į nepriklausomą ir nešališką teismą suteikia asmenims veiksmingą priemonę ginti savo teises. Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad nesuteikta galimybė teismine tvarka užginčyti atleidimo iš darbo, nuosavybės atėmimo ar teisės bendrauti su vaikais pažeidžia pareiškėjų teises. Efektyvus ir prieinamas teisingumas yra būtina sąlyga užtikrinant visų asmenų teisinę lygybę.

Pagrindiniai principai

- ▶ Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į teismą bei teisę į sąžiningą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme.
- ▶ Teismo sprendimai pateikiami suprantamai ir prieinami visiems.
- ▶ Teisinė pagalba ir konsultacijos yra prieinamos tiems, kam jos būtinos.
- ▶ Teisiniai procesai vyksta operatyviai ir nesukelia didelių finansinių įsipareigojimų.
- ▶ Teismo sprendimai yra vykdomi.

Kodėl tai svarbu?

Neturėdami teisės kreiptis į teismą, nukentėję asmenys negalėtų apginti savo teisių. Valstybė privalo užtikrinti nepriklausomų teismų veikimą ir visiems prieinamą teismų sistemą.

PAX EVAN
TIBI GELI
MAR TA
CE STAE

TEISINĖS VALSTYBĖS PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS

Europos Tarybos Venecijos komisijos vaidmuo

Venecijos komisija teikia pagalbą valstybėms narėms rengiant konstitucines sistemas, užtikrinančias tinkamą teisinės valstybės principų įgyvendinimą. Komisija taip pat parengė priemonę – Teisinės valstybės kontrolinį sąrašą – skirtą įvertinti, kaip tam tikra šalis įgyvendina šiuos principus.

Venecijos komisijos teisinės valstybės kontrolinis sąrašas

2016 m. Teisinės valstybės principų kontrolinis sąrašas nurodo pagrindinius teisinės valstybės principus – teisėtumą, teisinį tikrumą, valdžios galių ribojimą ir kontrolę, teisę kreiptis į teismą, lygybę ir nediskriminavimą – pateikdamas gaires su išsamiais kriterijais ir atitinkamais šaltiniais.

Kontrolinis sąrašas suteikia galimybę valdžios institucijoms, pilietinei visuomenei, piliečiams ir tarptautinėms organizacijoms įvertinti teisinės valstybės principų įgyvendinimo lygį konkrečioje šalyje. Taip galima identifikuoti trūkumus ar spragas, kurioms ištaisyti būtini nacionaliniai veiksmai. Venecijos komisija yra parengusi daugybę rekomendacijų, padedančių pašalinti šiuos trūkumus.

Venecijos komisija – kas tai?

Venecijos komisija „Demokratija per teisę“ – tai Europos Tarybos patariamoji institucija konstitucinės teisės klausimais, sudaryta iš nepriklausomų ekspertų.

Komisija buvo įsteigta 1990 m. gegužės 10 d. Italijos profesoriaus Antonio La Pergolos iniciatyva. Po Berlyno sienos griūties komisija padėjo daugeliui buvusių socialistinių šalių parengti demokratines konstitucijas ir teisės aktus bei vėliau tapti Europos Tarybos narėmis.

Šiandien komisija padeda valstybėms narėms rengti konstitucines ir teises reformas, atitinkančias tarptautinius standartus. Vadovaudamiesi komisijos rekomendacijomis, šalys lengviau įgyvendino stojimo į Europos Sąjungą procesą.

Misija

Venecijos komisija, gavusi prašymą ir bendradarbiaudama su nacionalinėmis valdžios institucijomis, suinteresuotosiomis šalimis ir pilietine visuomene, vertina konstitucines bei teises reformas, ypač rinkimų ir teismų srityse, ir teikia neprivalomas rekomendacijas, padedančias užtikrinti demokratijos, žmogaus teisių ir teisinės valstybės principų laikymąsi bei efektyvų ir tvarų valdymą.

Valstybės narės

Venecijos komisiją sudaro 46 Europos Tarybos narės ir 15 kitų Šiaurės ir Pietų Amerikos, Afrikos ir Azijos valstybių.

Kodėl Venecija?

Komisija „Demokratija per teisę“ vadinama „Venecijos komisija“, nes jos pirmasis posėdis įvyko žymiaame Italijos lagūnos mieste Venecijoje, kur komisija ir šiandien renkasi keturis kartus per metus.

1990–2025 m. pasiekimai

Per 35 veiklos metus Venecijos komisija, žinoma dėl jos nešališkumo, profesionalumo ir įtraukių darbo metodų, atliko svarbų vaidmenį kuriant palankesnes sąlygas demokratinių konstitucijų formavimui ir veiksmingam demokratinių institucijų darbui.

- ▶ **1000+** – parengtų nuomonių ir ataskaitų dėl konstitucinių ir teisinių reformų.
- ▶ **50+** – konstitucijų, kurias Komisija padėjo parengti arba peržiūrėti.
- ▶ **200+** – nepriklausomų teisės ekspertų, prisidėjusių prie Komisijos darbo.

Kodėl tai svarbu mums visiems?

Teisinė valstybė reiškia:

stabilią ir taikią demokratiją;
laisvus piliečius, apsaugotus nuo savivalės;
teisingesnę ir lygesnę visuomenę.

Iliustracijos: Nadine Theuma

Visos teisės saugomos

Jokia šio leidinio dalis negali būti verčiama,
kopijuojama, atkuriamą ar perduodama jokia
būdu ar priemonėmis be išankstinio rašytinio

Komunikacijos direktorato sutikimo.

(F-67075 Strasbourg Cedex arba
publishing@coe.int).

Nuotraukos © Europos Taryba

Paskelbė Europos Taryba

F-67075 Strasbūras

www.coe.int

© Europos Taryba, 2025 m. gruodžio mėn.

Venecijos komisijos interneto svetainė

<https://venice.coe.int>

Šioje brošiūroje aptariami pagrindiniai teisinės valstybės principai: teisėtumas, teisinis tikrumas, valdžios galių ribojimas ir kontrolė, lygybė prieš įstatymą ir teisę kreiptis į teismą. Šie principai sudaro demokratijos ir žmogaus teisių pagrindą, užtikrindami skaidrų valdymą, asmens laisvių apsaugą ir visuomenės teisingumą. Europos Taryba, pasitelkdama Venecijos komisijos ekspertinę veiklą, padeda valstybėms įgyvendinti šiuos standartus ir apsaugoti piliečius nuo savavališkų valdžios veiksmų. Šis vadovas skirtas visiems, kurie domisi demokratija ir teisinės valstybės veikimu.

LIT

www.coe.int

Europos Taryba yra žemyno svarbiausia žmogaus teisių organizacija. Į ją įeina 46 šalys narės, tarp jų – visos Europos Sąjungos narės. Visos Europos Tarybos šalys narės yra pasirašiusios Europos Žmogaus teisių konvenciją, kurios tikslas – ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę. Europos Žmogaus Teisių Teismas kontroliuoja konvencijos įdiegimą šalyse.

